

KOMPETITIVNOST STUDENATA I SAVREMENI UNIVERZITET

Sažetak: Kompetitivnost promovise kvalitet i to je dobro za studente. Međutim, univerzitetima treba više operativne slobode i primeren način finansiranja kako bi se mogli upustiti u stvarno nadmetanje. Više raznolikih kurikuluma još će više stimulisati kompetitivnost. Prava fer utakmica privlači studente iz prekomorskih zemalja. Kompetitivnost i saradnja međusobno se ne isključuju. Kompetitivnost u prvom redu podrazumeva akademski kvalitet i ne može se svesti samo na komercijalni pojam. Evropa treba biti u takvom položaju da može privući najbolje mozgove iz čitavog sveta, ali to zahteva brzo uklanjanje neodgovarajućih propisa vezanih za tržište rada. Specifične mere koje Evropa predlaže jesu: a) uvođenje studijskih programa koji se podučavaju na glavnim svetskim jezicima; b) bolji marketing u neevropskim zemljama, koji razvija obrazovne zaštitne znakove i marke; c) razvoj odgovarajućih usluga za strane studente i naučnike, koji će na taj način osećati da su dobrodošli na evropskim institucijama visokog obrazovanja; d) pariranje drugim kontinentima kroz strateško umrežavanje. Da bi se ovi ciljevi i ostvarili ne možemo očekivati da naši studenti, barem ne sa kompetencijama koje sada poseduju, naprave prodor i postanu konkurentni na svetskom tržištu rada. Stoga sledi da se generičke kompetencije studenata moraju podjednako razvijati kao i sve ostale.

Ključne reči: kompetitivnost, kompetencije, studenti, univerzitet

1. Uvod

Nova paradigma razvoja naglašava značaj jačanja sposobnosti za savladavanje globalnog znanja i tehnološkog napretka kao izvora povećanja konkurentne sposobnosti društva. Znanje je jedan od ključnih činilaca podsticanja konkurentnosti nacionalne privrede, a povećanje ulaganja u znanje i razvoj je nužnost za prelazak na društvo zasnovano na znanju.

Polazeći od opštih trendova procesa globalizacije u svetu, pri čemu konkurentnost nacionalnih ekonomija postaje osnovni činilac razvoja društva, vlada Srbije mora biti odlučna u nameri izgradnje Srbije kao naučno i tehnološki orijentisane države. Društvo zasnovano na znanju mora prepoznati važnost

obrazovanja i naučne delatnosti i sve se više oslanjati na naučno-istraživačke institucije. U uslovima otvorenog društva i tržišno orijentisane ekonomije, najveću cenu postiže znanje.

Bez naučno-istraživačke i razvojne delatnosti, u oblastima koje su vitalne za Srbiju, ne može biti uspešnog i pravovremenog prenosa znanja iz svetske riznice, kao ni novostečenog domaćeg znanja u cilju podrške ekonomskog razvoja i konkurentnosti.

Prepoznavanje pozitivnih stremjenja, naučnih postignuća i njihove primene, pre svega u zemlji i regionu, a potom i globalno, od izuzetnog je značaja. Upoznavanje sa njima kroz ustaljenu komunikaciju i dobre odnose omogućava pozicioniranje sopstvenih dometa i potreba kroz razvijanje pozitivnog takmičarskog duha u stvaranju uslova za rezultate korisne sebi i drugima, izbegavanje grešaka koje su napravili drugi i nepotrebnog ulaganja u poslove koje su oni već završili.

Spoznaja tržišta znanja i njegove primene u bližem i širem evropskom okruženju obezbedila bi novim kadrovima osećanje izlaska iz anonimnosti, ali i doživljaj veće otvorenosti i perspektivnosti za širu primenu njihovih saznanja.

Konkurentnost je osnova za veću vrednost proizvoda ili usluga, a uslovljena je kvalitetom i količinom novog znanja. Da bi se došlo do rezultata te vrste, važan je dvosmerni dijalog i razmena informacija između naučno-istraživačke zajednice i privrede. Sinergijski sve ovo vodi do brzog porasta zaposlenosti i povećanja BDP.

Naučno-istraživačka delatnost (NID), svakako, nije sama sebi cilj, nego joj je cilj celokupan razvoj društva.

Strategiju NID-a nije moguće realizovati bez podrške države, sa ciljanim finansiranjem iz javnih fondova, uz jasnu odgovornost za dostignute rezultate, nadgledanja efikasnosti i preciznog sistema evaluacije naučno-istraživačkih ustanova. Uz to je neophodno pozicioniranje dominantnog ili dominantnih resursa u privredi i društvu kako bi se obezbedili mehanizmi uzajamnog i lančanog delovanja privrede, nauke i politike, uz obezbeđenje socijalne, ali i ekološke stabilnosti, odnosno održivog razvoja Srbije.

Iskustva drugih zemalja koje su prošle ili prolaze tranzicijske procese, mogu biti od pomoći pri definisanju osnovnih principa, vizija i ciljeva Strategije. Bez obzira da li se radi o zemljama u procesu tranzicije ili ne, mogu se naći podudarnosti u definisanju ključnih ciljeva, nezavisno od već postojeće infrastrukture. Jedan od osnovnih ciljeva kod zemalja u okruženju i šire je povećanje fondova namenjenih istraživanjima u skladu sa principima Lisabonske strategije, odnosno definisanje nacionalnih prioriteta i motivisanje istraživanja i inovativnosti u cilju obezbeđivanja ukupnog ekonomskog napretka i efektivnog generisanja dvosmernog toka znanja.

2. Ciljevi strategije naučno-istraživačke delatnosti

O uspešnosti nauke u jednoj zemlji i zadovoljavanju opštih razvojnih potreba, može se govoriti samo ako se sagleda njena sprega sa **obrazovanjem**

(razvojem kadrovskih resursa) i privredom (ekonomskim razvojem). Osnovni zadatak Strategije NID-a je da, povezujući ove činioce, podstakne razvoj nauke i tehnologije i poveća njihov doprinos razvoju društva, uz najveću moguću primenu novih i kreiranje sopstvenih znanja i tehnologija. Da bi se ostvario ovaj zadatak, postavljeni su sledeći ciljevi, analizirani u okviru ove Strategije:

- Istaći važnost nauke i istraživanja u kontekstu daljeg društveno-ekonomskog razvoja i transformacije u moderno društvo zasnovano na znanju,
- Pružiti vladi Srbije stručni okvir, preporuke i podršku u konkretnim aktivnostima preduzetim u cilju poboljšanja i stvaranja uslova za bavljenje naučno-istraživačkim radom i ukazati nadležnim ministarstvima na neophodnost i legitimnost ulaganja u naučno-istraživački rad,
- Podstaći izdvajanje finansijskih sredstava za ulaganje u nauku i naučnu infrastrukturu u skladu sa preporukama Lisabonske strategije i predložiti odgovarajuću dinamiku izdvajanja u odnosu na BDP,
- Istaći nezamenljivu ulogu i odlučujući značaj kadrovskih potencijala za razvoj nauke i tehnologije, prvenstveno kroz razvoj mladih kadrova i uključenje u evropski istraživački prostor (European Research Area – ERA),
- Stimulisati tehnološki razvoj i inovacije i skrenuti pažnju privrednim subjektima na činjenicu da njihov tržišni uspeh zavisi od sticanja i upotrebe novih i boljih saznanja, uspešnosti primene i promovisanja naučnih rezultata i razvoja novih tehnologiju čiji su proizvodi tržišno atraktivni,
- Dati preporuke za optimizaciju i eventualnu reorganizaciju institucionalnog okvira za realizaciju naučno-istraživačke delatnosti u cilju efikasnog delovanja,
- Istaći značaj sistema naučnog informisanja i uloge informaciono-komunikacionih tehnologija (Information and Communication Technologies – ICT),
- Podstaći značaj uspostavljanja stimulativnih zakonskih mera (mere poreske politike) i donošenja odgovarajuće regulative (npr. u zaštiti intelektualne svojine),
- Identifikovati najznačajnije oblasti naučno-istraživačkog rada, imajući u vidu prirodne, tehnološke i kadrovske komparativne prednosti Srbije,
- Odgovarajućim akcionima planom definisati prioritetne oblasti i aktivnosti kao i metode praćenja realizacije usvojenih zadataka.

Jedan od osnovnih razloga izrade Strategije NID-a je da istakne strateški značaj naučno-istraživačkih delatnosti kao osnovne poluge ekonomskog i opšteg društvenog razvoja. To je od posebne važnosti u uslovima kada društvo, kao naše, još uvek ne prepoznaje značaj i ulogu nauke i tehnološkog razvoja u ostvarivanju novih vrednosti, a akademska zajednica pati od nedostatka motiva,

neobaveštenosti, psiholoških barijera prema uključivanju u programe mobilnosti i neadekvatne valorizacije rezultata svoga rada.

Kompetencije koje studenti stiču završetkom studija

Poslediplomske doktorske studije pripremaju stručnjake koji će biti sposobni da neposredno doprinesu razvoju društva, podizanju kvaliteta ekspertnog znanja i slobodnom kretanju radne snage u Evropskoj uniji. Po završetku studija studenti/studentkinje će moći ravnopravno učestvovati u interdisciplinarnim istraživačkim timovima, te istraživački promišljati, metodološki utemeljeno istražiti i informisano interpretirati svaki istraživački problem u kojem je potrebna ili poželjna stručnost odnosno ekspertiza.

Doktorske studije predstavljaju akademski program koji je sročen na takav način da osigurava sticanje kompetencija za različite karijere kako u javnom tako i u privatnom sektoru, omogućujući polaznicima da rade u područjima od akademske edukacije, državne administracije, socijalnog rada, zdravstvene i socijalne zaštite, preko publicistike, oglašivačke delatnosti, upravljanja odnosima s javnošću, oblikovanja medijskih sadržaja, diplomatije do upravljanja znanjem i konsultantskih usluga.

Poslediplomske doktorske studije jesu deo celoživotnog obrazovanja stručnjaka u svrhu unapređenja obrazovanja, nauke, ekonomije i ostalih segmenata našeg društva. Kvalitet programa i sistem prenosivih ECTS bodova omogućava studentima/studentkinjama da svoje postdoktorsko obrazovanje nastave na bilo kojem evropskom ili kojem drugom univerzitetu.

Za razliku od preddiplomskih i diplomskih programa, program doktorskih studija predstavlja potpuno individualizovani program, orijentisan isključivo na najsavremenijim naučnim spoznajama i koncentrisan na pripremu kvalifikovanih i nezavisnih stručnjaka čiji nivo obrazovanja odgovara postignutim svetskim nivoima dokorskog obrazovanja u zapadnoj Evropi i SAD-u. Kvalitet završenog programa te njegovog stalnog upoređivanja sa sličnim programima u inostranstvu, osiguraće konkurentnost domaćeg naučnog kadra i izvan granica date države u kojoj se polaznici školuju.

Integrirani univerzitet – savremeni univerzitet

U okviru aktivnosti projekta *Tempus GOMES „Governance and Management in Higher Education in Serbia“* izvršena je sveobuhvatna analiza sistema upravljanja u visokom obrazovanju, kako na nivou sistema tako i na nivou univerziteta u Srbiji.

Funkcionalna integracija univerziteta izdvojena je kao ključno područje u strategiji daljeg povezivanja unutar i između institucija visokog obrazovanja u Srbiji, kao interdisciplinarnog prostora nastave i nauke primerenog savremenim

zahtevima u evropskom prostoru visokog obrazovanja (*EHEA*) i istraživanja (*ERA*). Jedan od bitnih ciljeva Projekta, ali prvenstveno važna podloga za unapređenje sistema visokog obrazovanja u Srbiji je izrada i implementacija modela integracije univerziteta. Uz analizu nacionalnih iskustava i regionalnih i evropskih trendova i prakse, radna grupa koju su činili predstavnici svih univerziteta u Projektu pripremila je predlog modela funkcionalno integrisanog sistema koji nije model centralizovane strukture, a koji je prikazan u materijalu koji sledi.

Model funkcionalne integracije univerziteta predložen je kao opšti model koji je obuhvatio, s jedne strane, najvažnije funkcije i poslove koji bi trebali da se obavljaju na nivou integrisanog univerziteta, a imajući u vidu postojeću zakonsku regulativu (posebno član 48 TVO). Model je obuhvatio i savremene trendove razvoja upravljanja i organizacije univerziteta u evropskom prostoru visokog obrazovanja, usmerene ka povećanju efektivnosti i efikasnosti sistema i ka racionalnom korišćenju materijalnih i ljudskih resursa u kompetitivnom okruženju. Istovremeno, model integrisanog a decentralizovanog sistema razvijen je sa idejom neophodnosti stvaranja uslova za povećanu motivaciju svih delova univerziteta, od organizacionih jedinica do istraživačkih timova i pojedinaca, nastavnika, istraživača i studenata, da valorizuju svoju inicijativu, ideje i rezultate u svim oblastima rada univerziteta, uz unapređenje postojećih i razvoj novih univerzitetskih servisa koji treba da obezbede kvalitetnu profesionalnu podršku sve razuđenijoj delatnosti i isprepletanosti klasičnih disciplina.

Model je predložio integraciju kao proces koji bi se odigravao u fazama, kako na nivou sistema tako i na nivou institucije. U modelu su pobrojani i poslovi koji se u prelaznom periodu moraju ili mogu obavljati i na fakultetima kao jedinicama univerziteta, posebno imajući u vidu velike razlike u složenosti i veličini fakulteta kako unutar univerziteta tako i između univerziteta u Srbiji. Svaki univerzitet će u zavisnosti od složenosti, obima i dostignutog stepena integracije u svojoj organizacionoj strukturi prilagoditi opšti model svojim uslovima, usvajajući rešenje koje podrazumeva potreban kvalitet i stručnost i opravdava uložena sredstva. U primeni modela potrebno je dosledno sprovoditi ideju integracije bez centralizacije, uz racionalnu podelu poslova i funkcija, kao i prava odlučivanja i odgovornosti na svim nivoima upravljačke strukture složenog sistema univerziteta. Primena modela u prvoj fazi podrazumeva:

- izmene Zakona o visokom obrazovanju (ZVO) u delovima koji se odnose na: zapošljavanje na univerzitetu; opis studenata na univerzitet; naziv, strukturu i broj članova organa upravljanja univerzitetom (upravni odbor sa manjim brojem članova, u kome su zastupljeni predstavnici univerziteta, studenata, osnivača i privrede);
- potpunu primenu postojeće zakonske regulative, a posebno člana 58, stav 1 ZVO;
- usvajanje materijala o modelu funkcionalne integracije kao podzakonskog akta kojim se tumači primena člana 48 ZVO, a na predlog Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje;

- hitnu promenu uredbe o finansiranju integrisanog univerziteta, pri čemu do donošenja nove Uredbe nadležno ministarstvo treba da donese odluku o udelu sredstava za finansiranje integrativnih funkcija univerziteta, u skladu sa ZVO;
- prilagođavanje standarda za akreditaciju integrisanog univerziteta kao obrazovne i naučne institucije;
- izmenu pravnih akata univerziteta u skladu sa predloženim promenama, a u cilju povećanja efikasnosti rada

Osnove vizije, misije i ciljeva univerziteta

Viziju budućeg univerziteta moguće je iskazati na više načina, ali će se svaki od njih na kraju svesti na: „*Stići u društvo najboljih i u tom društvu opstati!*“

Misija treba da bude određena tako da predstavlja osnovni okvir poslovanja i razvoja univerziteta kao jednog od najznačajnijih činilaca društva. Njome treba jasno definisati svrhu postojanja, strategiju dejstva, pokretačke poluge i standarde ponašanja. Misija treba da bude koncipirana tako da univerzitet, njenom realizacijom, teži ka:

- ostvarivanju međunarodno priznatih i prepoznatljivih obrazovnih programa, kompetentnih resursa i konkurentnog kvaliteta procesa rada, odnosno da na tim osnovama stečenim ugledom i izgrađenim imidžom zauzme i održava visoku poziciju među naučno-obrazovnim sistemima,
- realizaciji procesa transfera znanja i tehnologija putem programiranih, sistemski zasnovanih i sistematski izvođenih istraživačkih zahvata i u njegovom rezultatu „proizvodnji“ kompetentnih akademskih građana spremnih na izazove uključenja u tokove stalnog napretka nauke,
- koncepciji stalnog unapređenja kulturnog, privrednog i društvenog razvoja zemlje na osnovu sopstvenih dostignuća i ostvarene pozicije na akademskoj karti Evrope i sveta,
- ispunjenju očekivanja studenata, stavljajući im na raspolaganje širok spektar naučnih disciplina koje se stalno razvijaju,
- mudrosti, istini i akademskoj slobodi i da se uvek bori za njih.

Zaključak

Izložene osnove prilaza transformaciji univerziteta, transformaciji iz stanja razjedinjenosti fakulteta, odsustva brige o međusobnom dejstvu istraživačkih zahvata, različitog kvaliteta obrazovnih programa i neracionalne strukture ljudskih resursa i infrastrukture za njihovo izvođenje, odnosno stanja neprilagođenog jedinstvenom evropskom obrazovnom prostoru, date su isključivo u svetlu mogućnosti uspostavljanja efektivne organizacione strukture i mehanizma

upravljanja univerzitetom. Razmatranjima u ovom tekstu učinjen je pokušaj da se na problem ukaže iz ugla koji otvara niz pitanja vezanih za ciljeve, način ostvarenja i brzinu tih promena, a istovremeno i na neka nedovoljno poznata iskustva u izvođenju ovakvih poduhvata. Implicirana sličnost između proizvodnog i naučno-obrazovno-istraživačkog sistema dokazana je proverom efektivnosti razvijenih modela fakultetskog i departmaskog tipa na realnom sistemu Fakulteta tehničkih nauka čime su date smernice primeni savremenog načina organizovanja činilaca visokoobrazovnog sistema u saglasnosti sa okvirima razvoja datim u Bolonjskoj deklaraciji. Očekivani problemi koji mogu da se pojave uglavnom leže u takozvanoj „akademskoj inertnosti“. Međutim, potreba revitalizacije postojeće organizacione strukture naučno-obrazovno-istraživačkog sistema ubrzava se integrativnim procesom saradnje sa razvijenim visokoobrazovnim sistemima sveta, pri čemu je tokom procesa transformacije potrebno voditi računa o očuvanju prepoznatljivosti koju sistem poseduje u pogledu geografskih, kulturnih i društvenih obeležja.

Čak ni nakon analize glavnih zadataka integrisanog univerziteta koji se nudi kao model savremenog univerziteta, nismo nigde pronašli detaljno razjašnjen, vrlo važan deo usvajanja generičkih kompetencija studenata, verovatno zato što se podrazumeva uvođenje studijskih programa koji se podučavaju na glavnim svetskim jezicima, bolji marketing u neevropskim zemljama, koji će razviti obrazovne zaštitne znakove i marke, razvoj odgovarajućih usluga za strane studente i naučnike, koji će na taj način osećati da su dobrodošli na evropskim institucijama visokog obrazovanja, kao i pariranje drugim kontinentima kroz strateško umrežavanje. Ostaje samo nada da će studenti doktorskih studija kako-tako pored generičkih usvojiti i ostale važne akademske kompetencije, gde i kako, ostaje nepoznanica.

Literatura

- Handal, G. *Studentska evaluacija nastave – Priručnik za nastavnike i studente visokoškolskih ustanova*, AAOM, Beograd 2003
- Nikolić R., Malbaša, V. *Akreditacija univerziteta u Srbiji*, AAOM, Beograd 2002, (dostupno na sajtovima www.aaen.edu.rs i www.mps.sr.gov.rs)
- Marinković-Nedućin R, Lažetić, P. *Evropski Sistem prenosa bodova u visokom školstvu – Vodič kroz ECTS*, AAOM, Beograd 2002, (dostupno na sajtovima www.aaen.edu.rs i www.mps.sr.gov.rs)
- webserver.rcub.bg.ac.rs
- <http://www.apeironuni.eu>
- www.gomes.uns.ac.rs

Danica Piršl, Solzica Popovska

STUDENTS' COMPETITIVENESS AND CONTEMPORARY UNIVERSITY

Summary: Competitiveness promotes quality, and that is good for students. However, universities need more operative freedom and appropriate funding in order to enter competition. Introducing new, different curricula will stimulate competitiveness. A fair competition will attract students from abroad. Competitiveness and collaboration do not exclude each other. Competitiveness, first of all, means academic quality and not just commercialization. Europe should try to become the kind of education space that would attract the best students from all over the world. However, this calls for a swift elimination of a number of inadequate laws to enhance labour market competition. Specific measures proposed in Europe are: a) introduction of study programs taught in languages spoken worldwide, b) better marketing strategies in non-European countries, c) development of adequate services for foreign students to make them feel comfortable in European education institutions, d) being on par with other universities through strategic networking. We cannot expect our students with their current competencies to be competitive in the world labour market. Thus, generic competencies of our students must be developed along with all the other competencies.

Key words: competitiveness, competencies, students, university